

vakblad voor natuurbehoud en -beheer, sinds 1896

**Hierna volgend
artikel is
afkomstig uit:**

De Levende Natuur

**Doelstelling van
'De Levende Natuur'**
Het informeren over
ontwikkelingen in onderzoek,
beheer en beleid op het
gebied van natuurbehoud
en natuurbeheer,
die van belang zijn voor
Nederland en België.
De artikelen zijn vooral
gebaseerd op eigen
ecologisch onderzoek,
ervaring of waarneming
van de auteurs.

De Levende Natuur
verschijnt 6x per jaar,
waaronder tenminste
één themanummer.

**U kunt zich abonneren
via onze website:**

[www.delevendenatuur.nl/
lezersservice.php](http://www.delevendenatuur.nl/lezersservice.php)

**of deze bon opsturen
naar:**

Abonnementenadministratie
De Levende Natuur
Antwoordnummer 3031
8000 WB Zwolle

Tel. 06 - 5726 26 72
administratie@delevendenatuur.nl

JA ik wil graag een abonnement
op *De Levende Natuur*

naam: _____

adres: _____

postcode: _____

woonplaats: _____

telefoon: _____

e-mail: _____

**Ik machtig *De Levende Natuur* om het abonnementsgeld
af te schrijven van rekening:**

bank/giro: _____

naam: _____

plaats: _____

datum: _____ handtekening: _____

Graag aankruisen:

- proefabonnement** – € 10,- (drie nummers)
- particulier** – € 35,- (NL + B) – overige landen € 45,-
- instelling/bedrijf** – € 60,-
- student/promovendus** – € 12,50*

* (max. vier jaar; graag kopie college- of PhD kaart bijvoegen)
Na vier jaar gaat dit abonnement automatisch over in een regulier abonnement.

De prijsontwikkeling kan het stichtingsbestuur dwingen de tarieven
aan te passen. Tevens bent u gerechtigd om uw bank opdracht te geven
het bedrag binnen 30 dagen terug te boeken.

Dick Melman
Ralph Buij
& Kees Koffijberg

Ganzenoverlast, perceptie en oplossingen

Overwinterende ganzen trekken in het beleid veel aandacht. Met name in de noordelijke provincies houdt de toename van de brandgans (*Branta leucopsis*) de gemoederen bezig. De provincies streven een beleid na dat overlast voor boeren en voldoen aan internationale verplichtingen in balans houdt. Zij hechten sterk aan draagvlak en overleggen intensief met alle betrokkenen (agrariërs, jagers, terreinbeheerders, natuurbeschermers). Over het algemeen blijken de ideeën over effectieve reductie van schade sterk uiteen te lopen bij verschillende belangengroepen.

Agrariërs hebben weinig fiducia in de werking van opvanggebieden.

Ecologen stellen dat populatiereductie door afschot niet tot evenredige schadereductie leidt. Hoe hier verder te komen?

Beleid en schade

Net als in Noord-Amerika en elders in Europa zijn in Nederland de aantallen ganzen de afgelopen decennia sterk gegroeid (Madsen & Fox, 2017). De aanwezigheid van overwinterende ganzen in ons land is een bron van vreugde voor natuurliefhebbers en recreanten, maar de groeiende aantallen bezorgen de landbouw overlast. Dat er zoveel ganzen zijn, heeft veel te maken met de huidige intensieve landbouwpraktijk (Fox & Madsen, 2017), maar keerzijde van de medaille is dat ganzen schade veroorzaken aan landbouwgewassen door vraat, vertrapping en vervuiling met mest (wat betreft de laatste twee vin-

den Fox et al. (2017) in hun review hiervoor overigens geen onderbouwing). Ook de vliegveiligheid is in het geding. Omdat Nederland internationale verdragen heeft ondertekend die een gunstige staat van instandhouding van de overwinterende ganzenpopulaties verplicht stellen, kent het (tegenwoordig provinciale) ganzenbeleid twee uitgangspunten: enerzijds de overlast in de landbouw zoveel mogelijk beperken en anderzijds waarborgen van de duurzame instandhouding van de betreffende populaties. Daarvoor worden diverse programma's ontwikkeld. In landelijk verband werd rond 2005 het zogenaamde 'Beleidskader voor overwinterende ganzen'

opgesteld. Doel was om ganzen ruimtelijk zoveel mogelijk te concentreren door gebieden aan te wijzen waar ganzen niet verjaagd en bejaagd worden (doorgaans slaapplekken en voedselgebieden in de directe omgeving, zowel boerenland als natuurgebied), en buiten die gebieden ganzen actief te verjagen door middel van verjaging met ondersteunend afschot (van der Zee et al., 2010). Uit een evaluatie bleek dat het ruimtelijk concentreren van foeragerende ganzen maar beperkt gelukt was. Zo'n 60% van de ganzen foerageerde in opvanggebieden, de rest foerageerde daarbuiten in boerenland (van der Zee et al., 2010; Koffijberg et al., 2017). In Noord-Nederland steeg de totale getaxeerde landbouwschade toegeschreven aan ganzen tussen 1989/90 en 2015/16 van 0,12 naar 12 miljoen euro. Het schadebedrag toegeschreven aan overwinterende brandganzen steeg in dezelfde periode van 30.000 tot 4,3 miljoen euro (Faunafonds 2016). Binnen de noordelijke provincies heeft het overgrote deel van de schade betrekking op Friesland, tussen de 71% (1994) en 100% (1989). Met name brandganzen zorgen voor een toename van de schade, omdat overwinterende vogels tegenwoordig tot half mei aanwezig zijn, dus in de periode dat het gewas snel schadegevoeliger wordt. De provincie Friesland heeft zich tot doel gesteld de door overwinterende ganzen veroorzaakte gewasschade van een toename om te buigen in een jaarlijkse afname met 5-10% voor de komende peri-

Brandganzen overwinteren in groten getale in het Nederlandse grasland. Ze foerageren in landbouwgebied, wat schade kan opleveren. De schade in de winterperiode (**links**, foto: Hugh Jansman) is gering, omdat het gewas dan voor de boeren weinig waarde heeft. Anders wordt dat in de lente (**rechts**, foto: Dick Melman) wanneer het gras een hoog eiwitgehalte heeft.

ode. Samen met de betrokken partijen, afkomstig uit de landbouw, terreinbeheer, natuurbescherming, jacht en faunafonds zoekt de provincie naar de meest effectieve maatregelen. Tegelijkertijd is de provincie gehouden aan het behoud van overwinterende ganzen, waaraan Nederland is gebonden met internationale verdragen. De brandgans bijvoorbeeld is een beschermde soort die op Bijlage 1 van de Europese Vogelrichtlijn staat en alleen onder speciale voorwaarden (artikel 9 van de Vogelrichtlijn, de zgn. derogatie) – bijv. bij schade aan gewassen – geschoten mag worden.

Oplossingen, tekortkomingen en beperkingen

Wat voor maatregelen zijn denkbaar? Er kunnen drie 'basis-ingrediënten' worden onderscheiden:

- Opvanggebieden en verjaging buiten die opvanggebieden
 - Verjaging op schadegevoelige percelen
 - Aantalsonttrekking aan de populatie
- Achter elke maatregel gaat een wereld schuil en bestaan er zeer verschillende opvattingen over de uitwerking ervan, zo bleek bij een studie naar de maatschappelijke kosten en baten van ganzen in Noord-Nederland (Buij et al., 2017a).

OPVANGGEBIEDEN

Ganzen kunnen zich ruimtelijk laten geleiden door aanbod van rust en voedsel enerzijds en actieve verjaging anderzijds (Fox et al., 2017). Modelberekeningen hebben laten zien dat de oppervlakte aan opvanggebieden, zoals die ten tijde van het landelijke beleidskader in 20015-2013 was vastgesteld, voldoende was om de voedselbehoefte van ganzen af te dekken (Nolet et al., 2009). Dat de strategie om ganzen te concentreren in opvanggebieden tot nu toe niet is gelukt, heeft veel te maken met de onvolledige uitvoering van het beleid (o.a. van der Zee et al., 2010; Buij et al., 2017a; Koffijberg et al., 2017). Zo waren de opvanggebieden niet robuust aaneengesloten, maar was er sprake van enclaves waar ganzen juist wél verjaagd werden, of waren de buitengrenzen van de opvanggebieden niet 'strak', maar 'gerafeld'. Dit leidde ertoe dat er binnen het opvanggebied toch veel onrust was. Daarnaast lag de begrenzing van de opvanggebieden niet langjarig vast, maar waren er jaarlijkse veranderingen. Tenslotte golden verschillende gedoog- en verjaageregimes voor verschillende soorten ganzen die van dezelfde gebieden gebruik maken, en was de verjaagingspanning weinig gecoördineerd. Dit alles leidde ertoe dat vanuit ganzenperspectief allesbehalve

sprake was van een eenduidig aanbod van rust en foerageermogelijkheden. Financieel waren de prikkels voor ruimtelijke geleiding bovendien beperkt, omdat zowel binnen als buiten opvanggebieden schade werd uitgekeerd. Met andere woorden: de ruimtelijke aantrek- en verjaagprijkkels waren weinig consistent. Niet verwonderlijk daarom dat de ganzen zich ruimtelijk slechts beperkt door de beleidswensen lieten leiden (Koffijberg et al., 2017).

Onderzoekers verwachten dat opvanggebieden (veel) beter kunnen werken dan tot nu toe, als maar op meer consistente wijze aantrekkelijke opvanggebieden worden gemaakt en een gecoördineerde verjaging op de percelen buiten de opvanggebieden wordt uitgevoerd (Fox et al., 2017). Dat vergt veel van de coördinatie van de ruimtelijke aanwijzing van opvanggebieden en van de bereidheid van boeren en jagers om hier aan mee te werken, binnen en buiten de gebieden. Dat het wel degelijk beter kan, laten ervaringen in het buitenland (Denemarken, Canada) zien (Fox et al., 2017).

VERJAGING VAN SCHADEGEOVOELIGE PERCELEN

Ganzen veroorzaken schade, maar de mate waarin dat gebeurt is resultaat van een complex samenspel van verschillende factoren. Bovendien is het geen wet van meden en perzen dat ganzenvraat uiteindelijk overal leidt tot een evenredige inkomstenderving (Fox et al., 2017). De schade per hectare (of per ganzenmaaltijd) wordt bovendien sterk bepaald door het

Het verjagen van ganzen is vooral effectief om ze van de meest schadegevoelige percelen te weren. Per saldo eten ze dan meer, omdat ze vanwege het frequent opvliegen meer energie verbruiken. Daarom is het belangrijk om rustgebieden aan te bieden waar ze ongestoord kunnen foerageren (foto: Hugh Jansman).

moment van begrazing en het type gewas. Met verjagen kan zeer gericht schade worden voorkomen en, omdat het een klein areaal betreft, is de inspanning relatief beperkt. De huidige praktijk is dat vooral langs randen van slaappleaatsen (veelal Natura 2000-gebied) wordt verjaagd. Dit verjagen gaat gepaard met ondersteunend afschot, op dit moment naar schatting ca 150.000 ganzen per jaar in Noord-Nederland. Deze wijze van verjagen is te weinig gericht op de zeer schadegevoelige gewassen en daarmee ineffectief voor schade-reductie. Bovendien ondermijnt het huidige schieten het functioneren van de slaappleaatsen (Kleefstra, 2010) en frustrereert het de recreatieve beleving (Buij et al., 2017b). Verjagen is in de huidige praktijk een activiteit van jagers, voor een belangrijk deel vrijwilligers. Het selectief verjagen van alleen zeer schadegevoelige percelen ondermijnt het jachtplezier en is daarom voor hen weinig aantrekkelijk. Verjagen van schadegevoelige percelen (uiteraard buiten opvanggebieden) zou dan niet langer door vrijwilligers maar door betaalde, professionals moeten worden gedaan. De hiermee gemoeide kosten moeten worden afgewogen tegen de schade die ermee voorkomen kan worden.

AANTALSONTTREKKING AAN DE POPULATIE

De gedachte achter aantalsonttrekking is eenvoudig: 'Gedode ganzen eten niet en richten geen schade aan' en 'afschot vertaalt zich in een evenredige afname van de schade'. Dit lijkt een waarheid als een koe, maar is het niet. Afschot gaat onvermijdelijk gepaard met verjaging. Verjaging leidt tot extra energieverbruik en dus tot meer vraatschade per gans en verplaatsing van

de schade naar andere percelen, polders, regio's of zelfs andere landen (Nolet et al., 2016). Afschot van een bepaald aantal ganzen leidt ook niet tot een evenredige afname van de populatie-omvang. Is die populatie in evenwicht, zoals momenteel verondersteld bij de kolgans (*Anser albifrons*), dan kan afschot zelfs leiden tot een verhoging van de reproductie, omdat de concurrentiedruk binnen de populatie minder wordt (Jongejans et al., 2015). Tenslotte leidt stabilisatie of afname van bijvoorbeeld de populatie Noordwest-Europese brandganzen, die zijn jaarcyclus in meerdere landen aandoet, niet automatisch tot een evenredige vermindering van schade op perceelniveau, of voor individuele boeren. Hoewel ganzenschade vaak 1:1 wordt gerelateerd aan het aantal aanwezige ganzen, is de schade door een bepaalde ganzensoort afhankelijk van veel meer factoren dan enkel het aantal ganzen, zoals het moment in het seizoen waarop vraatschade optreedt, de weersomstandigheden en de aanwezigheid van andere ganzensoorten (van der Jeugd et al., 2006; van Bommel & van der Have, 2010; Fox et al., 2017).

CONCLUSIE

De conclusie is dan ook dat we op dit moment geen idee hebben wat de relatie is tussen aantallen geschoten brandganzen, hun populatieomvang en de schade in Nederland. Enig effect van afschot op schadecijfers in de toekomst is op dit moment dan ook lastig tot niet te voorspellen, en dit geldt waarschijnlijk ook voor de andere soorten overwinterende ganzen. Gezien de internationale verplichtingen die Nederland voor de brandgans

(en andere overwinterende ganzensoorten) heeft, mogen substantiële ingrepen in het aantal (door afschot) pas worden overwogen wanneer met populatiemodellen de te verwachten gevolgen met betrekking tot de duurzame instandhouding van die soort in beeld zijn gebracht. Die insteek is ook gekozen bij de Europese aanpak van ganzenbeleid zoals die nu onder de vlag van de African-Eurasian Migratory Waterbird Agreement (AEWA) wordt geëntameerd, en waaraan ook door een consortium van Nederlandse ganzenexperts wordt meegewerkt. Bij de brandgans geldt bovendien nog dat eventueel ingrijpen in overeenstemming moet zijn met de voorwaarden die de Vogelrichtlijn stelt.

Hoe verder

Hoe nu verder te gaan met de ganzenproblematiek? De verschillen in inschatting van de effecten van de verschillende maatregelen door de verschillende stakeholders nopen tot verder overleg om tot meer gedeelde inzichten te komen. Objectieve inschattingen, gebaseerd op in onderzoek verzamelde kennis zijn daarbij essentieel. De problemen in het huidige beleid worden sterk bepaald door verschillen in perceptie, deels omdat het bestaande beleid niet goed wordt uitgevoerd en daardoor snel als mislukt wordt beschouwd. Het gebruik van geobjectiveerde, wetenschappelijke inzichten zou dit moeten doorbreken. Belangrijk is dat onderzoeksresultaten (ook die in het verleden) breder toegankelijk moeten worden, voor alle betrokken belangengroepen. Meedenken en meekijken tijdens de uitvoering van onderzoek kan dit eveneens bevorderen. Gezien de gebrekkige uitvoering tot nu toe lijkt het

ons noodzaak om, voordat wordt overgegaan tot grootschalig afschot, goede opvang (in voldoende grote, aaneengesloten gebieden, zonder verstoring) in combinatie met consistente verjaging van schadegevoelige gebieden te implementeren, waarbij de effectiviteit van die maatregel voor schadereductie verder gekwantificeerd dient te worden. Goede financiële regelingen zullen een belangrijk aspect zijn van een verbeterd opvangbeleid, waarbij het de uitdaging is om niet alleen in termen van schade te blijven denken, maar ook naar de kansen te kijken die de overwinterende ganzen voor ondernemers bieden. Dat zou kunnen zijn in de vorm van ganzentourisme, maar eventueel ook de verkoop van ganzenvlees in het kader van verantwoord afschot.

Literatuur

Bommel, F. van & T. van der Have, 2010. Toenemende aantallen ganzen, toenemende kosten. *De Levende Natuur* 111(1): 22-24.

Buij, R., H.A.H. Jansman, J. Clement, R.A.M. Schrijver & Th.C.P. Melman, 2017a. Maatschappelijke kosten en baten van overwinterende ganzen in Noord Nederland. Wageningen Environmental Research, rapport 2827, Wageningen.

Buij, R., T.C.P. Melman, M.J. Loonen & A.D. Fox, 2017b. Balancing ecosystem function, services and disservices resulting from expanding goose populations. *Ambio* 46(2): 301-318.

Fox, A.D. & J. Madsen, 2017. Threatened species to super-abundance: The unexpected international implications of successful goose conservation. *Ambio* 46(2): 179-187.

Fox, A.D., J. Elmberg, I.M. Tombre & R. Hessel, 2017. Agriculture and herbivorous waterfowl: A review of the scientific basis for improved

management. *Biological Reviews* 92(2): 854-877.

Jeugd, H.P. van der, B. Voslamber, C. van Turnhout, H. Sierdema, N. Feige & K. Koffijberg, 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon-onderzoeksrapport 2006/02, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Jongejans, E., B.A. Nolet, H. Schekkerman, K. Koffijberg & H. de Kroon, 2015. Naar een effectief en internationaal verantwoord beheer van de in Nederland overwinterende populatie Kolganzen. Sovon-rapport 2014/56, CAPS-rapport 2014/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Kleefstra, R., 2010. Slaapplaatsen van ganzen; casus Witte en Zwarte Brekken (een reactie). *De Levende Natuur* 111 (3): 136-140.

Koffijberg, K., H. Schekkerman, H. van der Jeugd, M. Hornman & E. van Winden, 2017. Responses of wintering geese to the designation of goose foraging areas in The Netherlands. *Ambio* 46(2): 241-250.

Madsen, J. & A.D. Fox, 2017. Threatened species to super-abundance: The unexpected international implications of successful goose conservation. *Ambio* 46 (supplement): 179-189.

Nolet, B.A., J.M. Baveco & H. Kuipers, 2009. Evaluatie opvangbeleid 2005-2008 voor overwinterende ganzen en smienten. Alterra rapport 1840, Alterra, Wageningen.

Nolet, B.A., A. Kölzsch, M. Elderenbosch & A.J. Noordwijk, 2016. Scaring waterfowl as a management tool: how much more do geese forage after disturbance? *Journal of Applied Ecology* 53(5): 1413-1421.

Zee, F.F. van der, D. Bos, Th.C.P. Melman, P.J. van der Reest, R.H.M. Verhoeven & M. Wesselijs, 2010. Evaluatie opvangbeleid overwinterende ganzen en smienten. *De Levende Natuur* 111(1): 26-31.

Summary

Geese nuisance, perception and solutions

Growing numbers of geese cause increasing damage to agriculture in the Netherlands. At the same time, the Netherlands is bound by international agreements to ensure a favourable conservation status of geese populations. Policy tries to find a balance between the interests of all stakeholders, aiming to minimize damages by geese as well as maintain their favourable conservation status. The effectiveness of concentrating geese in designated foraging areas has been limited to date, largely due to a lack of consistent effort aimed at providing rest in refuges and insufficient scaring of geese where they do most damage. Population reduction is often put forward as a suitable alternative to limit crop damage but its effectiveness has not been proven at the national or regional scale, while the population impact of current derogation shooting for protected goose species is little known at the relevant flyway level. We recommend a renewed and improved implementation of refuge management and scaring focused on the most vulnerable crops, based on well-studied examples in other countries and avoiding the shortcomings of the past. Intensive participation by all stakeholders and a robust scientific embedding will be indispensable for a broad acceptance of the findings.

Dr. Th.C.P. Melman & Dr. R. Buij
WEnR (Alterra)
Postbus 46, 6700 AA Wageningen
dick.melman@wur.nl
ralph.buij@wur.nl

K. Koffijberg
Sovon Vogelonderzoek Nederland
Postbus 6521, 6503 GA Nijmegen
kees.koffijberg@sovon